УДК 821.161.2.09

Фізер І. М.

МЕМУАРИ Ю. ШЕВЕЛЬОВА (ЮРІЯ ШЕРЕХА): BILDUNGS ROMAN В АВТОБІОГРАФІЧНІЙ ІПОСТАСІ

У статті робиться спроба літературознавчого осмислення книги Ю. В. Шевельова (Шереха) «Я - мене - мені (і довкруги). Спомини». Пропонується один із можливих інтерпретаційних підходів (Bildungs Roman - роман виховання XVIII ст.) до прочитання мемуарів визначного філолога сучасності. Аналізуються літературознавчий і мовознавчий компоненти наукової біографії Ю. В. Шевельова.

Українськість як культурологічний конструкт

Коли б покійний Юрій Володимирович Шевельов, один із найцікавіших і найталановитіших українських вчених-гуманітаріїв нашого часу, не був сином зросійщених «батька й матері німецького коріння» [1, I, *17],* то навряд чи його національне формування у дореволюційний і радянський періоди, так як воно представлене у двох томах його мемуарів, було би предметом такої загостреної рецепції. Але саме той факт, що він, як і чимало інших видатних людей, прийшов до українства з чужинців, стає сюжетною домінантою у читацькій рецепції цього формування.

Про початок свого національного формування Юрій Володимирович пише так: «Найбільшим відкриттям років мого шкільного навчання, яке заважило на всьому моєму дальшому житті, було відкриття України. Епізод був блискавичний, як навернення Савла на християнство й перетворення на Павла, але мені не з'явився Бог у блискавичному видінні, і я не падав з коня. Це був тільки короткий обмін репліками з Толею Носовим» [1,1, 73]. У цій розмові зі своїм двоюрідним братом, Толею Носовим, що працював 1923-1924 рр. керівником антропологічного кабінету Академії наук, «ніби роблячи велику послугу Толі, я сказав щось про те, що, правда, українська мова існує (велика поступка з мого боку!), але вона не красива (акт агресії з мого боку), мовляв, нащо ж її вживати, коли вона така! Я сподівався гострої відповіді, лекції, нотації, вибуху гніву. Але Толя спокійно відповів: "Мова, якою говорять мільйони людей, не може бути некрасива"» [1,1, *74].* Згадуючи цей момент, Юрій Володимирович твердить: «І ця врівноважена відповідь стала для мене тим, чим було видіння Бога в розчиненому небі Савлові. (...) Його коротка репліка стала "неначе цвяшок, в серце вбитий"» [1, I, *74].* Проте як стимулу довготривалого пізнавального процесу цієї репліки було б явно недостатньо. Вона мусила посилюватися чимось значно потужнішим і психологічно вагомішим. Посилаючись на Юрія Липу, Юрій Володимирович пояснює цю довготривалість «телюричними силами української землі», здатністю «української землі й повітря навіть чужинців і зайд змусити відчувати себе таки своїми на цій землі і чужими на тій, де вони виховалися й звідки прийшли.

Тому, мабуть, і коротка шорстка репліка Толі Носова в, здавалося, незначущій розмові зі мною впала на вдячний ґрунт» [1,1, 77]. Можливо, саме тому цей процес «присвоєння» України прогресував у нього прямо пропорційно до агресивної русифікації всього інституційного, суспільного та особистого життя в радянській Україні і сягнув свого апотеозу уже на еміграції у вигляді т. зв. національно-органічного стилю, що, так він тоді вірив, проймав собою все українське письменство і весь триб життя. У передмові до «Третьої сторожі» (1993) Ю. В. Шевельов (Юрій Шерех) твердив, що він «переконано

© *Фізер І. М.,* 2003

й пристрасно проповідував національно-органічний стиль. Потім він сам воював з таким поглядом» [2, *27*].

Критична переоцінка «національно-органічного стилю», як і донцовської ідеології, якою він також захоплювався більш-менш упродовж 1943-1946 рр., аж ніяк не означала переоцінку його українськости. Врешті-решт ці концепти та ідеологія Д. Донцова виявилися для нього наївними і неактуальними, бо, як він твердив, у новій естетиці української літератури 50-60-х років «сувора краса, чи некраса оголеного каркасу, виставлені на показ закони внутрішньої конструкції, гра підсвідомих асоціяцій, логіка сну, що химерно сплітаються в одне, перетворили умовності попередньої літератури на витребеньки вчорашнього дня, що вже відпадають, як пелюстки з квітки, що вже запліднена» [3, *8*].

У процесі національного становлення, од відкриття для себе України до постулювання концепції «національно-органічного стилю» та подальшого іронічного відходу від цієї концепції, простежується одна характерологічна властивість Юрія Володимировича: настирлива самореалізація. Зробивши Україну «point of reference» у всій своїй інтелектуальній заангажованості, він покладався передовсім на самого себе. Ця властивість у радянській дійсності 20-30-х років перетворила його на «внутрішнього емігранта», («зовнішнім» він став від 40-х років), зумовила його внутрішнє відчуження від неї, а уже в пострадянських обставинах - послідовний скептицизм до більшості того, з чим йому доводилося стикатися. Завдяки своїй надзвичайній інтелігентності та обачності, він уник трагічної долі, яка спіткала сотні представників української творчої еліти. Уже в юності він навчився тамувати, а не демонструвати свою непересічність, бо це останнє могло мати загрозливі наслідки. Таке тамування він назвав «комплексом другої парти», що «виник не з побоювань, обережности й опортунізму, він утворився від першого доторку до позародинного світу. Радше навпаки, побоювання й обережність були раціоналізацією внутрішньо притаманного комплексу другої парти» [1, I, *42*]. Ця психологія, він твердив, залишилася в ньому і з ним і після виходу з радянської орбіти. «Комплекс другої парти» Юрій Володимирович узагальнив до закону життя, що, раз опанувавши людину, «лишається в людині все її життя» [1,1, *43*]. Одне слово, це в жодному разі не «комплекс меншовартости», що, за Фройдом, є нарцистичним пораненням, яке супроводжується сексуальним нездужанням та невротичною поведінкою. Мемуари не містять у собі таких симптомів,— ані відкритих, ані завуальованих. Звісно, прискіпливий читач цих мемуарів може зауважити, що мемуари взагалі не є і не можуть бути надійним джерелом інформації, бо складаються ретроспективно, проходять крізь фільтр рефлексії та підсвідомої самоцензури суспільне табуйованих фактів. Заперечувати цю психоаналітичну парадигму не стану. Скажу лишень, що за час нашого 50-літнього професійного та особистого знайомства я знав його тільки таким, яким він відбився у цих мемуарах, себто людиною суворо раціональної психічної організації. Не даремно й деякі свої «побоювання та обережности» сам він назвав «раціоналізацією внутрішньо притаманного комплексу другої парти». Я переконаний у тому, що більшість із того, що він робив чи не робив, зумовлювалася саме цією організацією. Вибір філології як професії, довготривале й наполегливе зацікавлення літературою та театром були наслідком саме цієї внутрішньої зумовлености. Поза сумнівом, цей вибір максимально сприяв потвердженню, розширенню і поглибленню його причетности до України та її культури. Крім того, ця причетність утверджувалася також впливами тих конкретних обставин, в яких йому доводилося жити, навчатися і працювати. У 1927 році, будучи першокурсником ХПШО (Харківський педагогічний інститут професійної освіти), він ще не відчував глибокої закоріненості в українську культурну стихію. Ось як він тоді себе бачив і відчував: «Я не вийшов з-під солом'яної стріхи і ніколи не міг би почуватися своїм під нею. (...) Я не хотів належати і до росіян. (...) Росіяни були панами, я волів бути з андердоґами. Українці були в потоптанні, але і в ставанні. Перше викликало симпатію, друге - бажання рухатися разом. Хоч як це дивно й на погляд ззовні нелогічно, моя українськість визначилася тоді. Те, що я потім - великою мірою випадково - потрапив на викладання саме української літератури й мови, закріпило цю настанову, але не створило її. Але кардинальна відмінність між мною і українською більшістю нашої групи була та, що вони йшли своїм шляхом, бо він був їм уготований обставинами їхнього життя, а я вибирав. Можливо, якби не українізаційна політика тих часів, я пішов би за інерцією свого середовища в його зверхніх виявах і став би російським діячем. Але не тільки українізація або не сама вона, а в комбінації з тими переслідуваннями української куль-

тури й мови (не кажучи вже про політичні структури), що почалися від тридцятих років і тривають з чимраз більшою силою досі. У мені витворився тоді комплекс не тільки приналежности до української стихії й культури, а й комплекс самостійництва. Я занадто багато вклав себе в цю культуру, щоб пристати на її знищення, а єдиний рятунок від такої перспективи була самостійність і викорінення російського з України. Інша справа - реальність такої програми. Часом я вірив у таку реальність, часом був переконаний у її відсутності. Але вгору чи вниз - іншого шляху я не бачив. І це зформувалося в мені в роки моїх високих шкіл» [1,1, *156].*

Відкривання України як культурологічної парадигми, як то часто буває у неофітів, супроводжувалось у Юрія Володимировича сильною, зате завжди контрольованою екзальтацією. Ось як він сприйняв появу театру Курбаса, що 1926 р. приїхав до Харкова із «Золотим черевом» Фернана Кроммелінка: «Я не запам'ятав ні змісту п'єси, ні деталів вистави, хоч, напевне, ансамбль Шагайди, Гірняка, Крушельницького, Ужвій і Чистякової заслуговував би на згадку. Але я був у такому захопленні, такий ошелешений новістю й глибиною, незвичністю баченого, що пам'ятаю тільки свій власний сп'яніло-екстатичний захват. Я бачив: тут починається новий театр. І я передчував: він не почнеться. Харків не прийняв Курбаса, бо не доріс до нього. (...) Для мене "Золоте черево" стало однією з верховин моєї біографії, не фактом історії театру» [1,1, *106}.* Таких екзальтованих «верховин» у його біографії чимало. А як реагував він на репресії сталінського терору тридцятих років? Про них він згадує відносно мало. «Я був і далі,- пише він,- в цих процесах автсайдером, але це не означало, що я їх не переживав. Хід подій у всій країні я розумів погано тоді, контактів з діячами політики і культури я не мав. Я не вчащав до Будинку літератури ім. Блакитного і не йшов з тими, хто проводжав тіло Хвильового на цвинтар, хоч пізніше, уже в самоті, розшукав його могилу і бачив квіти, що там лежали, а ще пізніше вже не міг її розшукати, бо її зрівняли з землею...» [1,1, 275]. А як пояснює Юрій Володимирович факт свого вціління під час подальшого повсюдного терору, спрямованого на максимальне фізичне винищення української інтелігенції? У своїх інтроспекційних міркуваннях він пише: «Але моя, в ті роки нелогічна і анормальна, адикція до театру виявляє, можливо, ще одну глибшу рису мого комплексу другої парти: прагнення не вплутуватися в життя, бачити його як глядач, мати психологічний бар'єр між собою й життям. Так, бар'єр, рампу з вогнями - зі мною по цей, поза сценою, бік (...). Тоді я цього всього не усвідомлював, сьогодні мені здається, що мій вибір професій - викладач, автор, хоч їх вибір не цілком залежав від мене, а великою мірою і від обставин, відповідав моїй сутності, одному з моїх провідних комплексів» [1, І, *221].* Чи не це зберегло його в живих тоді, коли ніхто не був гарантований від арешту і страти? Хто його знає...

Поглибленню українськости Юрія Володимировича вельми посприяли його відвідини Львова в 1940-му році. Він пише: «Я гостро пережив окупацію Галичини в вересні 1939 року. З одного боку, я був захоплений і піднесений, бо тепер переді мною мав відкритися шлях на захід, до *інших* українців, тих, що не боялися свого українства й безстрашно змагалися з поляками (...). З другого боку, мене проймав гострий біль, коли я думав про тих, кого несподіваний, пополудневому розбишацький вступ радянської армії застав зненацька, хто не міг утекти і опинився в лапах нашого НКВД» [1,1, *260].* Однак зустрічі з галицькими культурними діячами не виправдали його інтелектуальних сподівань, бо «це були люди обмежених інтересів, без уміння і здібности взагальнювати, виходячи поза межі того, чому самі ж галичани дали назву - *причинкарство»* [1,1, *263-264].* Виняток становив Василь Іванович Сімович, «найсвітліша постать з-поміж науковців Львова», але і його «тягла донизу пересічна галицька атмосфера, що не сприяла глибокій науковій праці, а разом з злиденністю щоденного життя і духового (спрощений патріотизм), і матеріяльного (брак фінансового забезпечення й певности) кидала потенційних велетнів на служіння дрібним злобам сьогоднішнього дня» [1,1, 265]. У цьому твердженні вже помітна та іронічно-критична прикмета Юрія Володимировича, яка буде постійним компонентом більшости його критичних дискурсів у еміграції. Більш як імовірно, що вона розвинулася б у нього і без отієї неспівмірности його сподівань і реалій, з якими він зустрівся у Львові, бо ж у тридцять років життя у більшості людей починається критична оцінка перцептивних даних. Проте, повертаючись до Харкова поїздом «на горішній полиці м'ягкого спального вагона», під якою «внизу їхав якийсь НКВДист», він «лежав і читав, захлинаючися від насолоди й страху одночасно, цей памфлет [Романа Смаль-Стоцького «Українська мова в совєтській Україні».- І. *Ф.],* повний злоби (і водночас нерозуміння того, про

що він пише)...». Наслідком його відвідин Львова було те, чого й слід було очікувати: «Хоч я давно (ніколи?) не був прихильником радянської системи, зі Львова я повернувся іншим, ніж туди поїхав. НКВД мало рацію: мене не треба було [туди.-/. *Ф.]* пускати» [1, І, *266-267].*

Від 25 жовтня 1941 р. до 6 лютого 1943 р. Юрій Володимирович перебував в окупованому німцями Харкові. Щоб легше вижити, він би міг «записатися як фольксдойче», себто як етнічний німець. «Формально на це були всі підстави... мій рід був німецький і по лінії батька, і частково матері». За це німецька влада забезпечила б йому прожитковий мінімум, а у випадку евакуації - виїзд. Але «німцем я не хотів робитися. Рід родом, але я не був згодний міняти свою шкуру і душу. Я належав не туди. (...) Ціна була незмірно висока за теплу кімнату й скромний харч у виголоднілому, скоцюрбленому Харкові 1942 року. Моя чеснота тоді полягала, правда, тільки в *неробленні* чогось, у *неприйманні* спокус». Перефразовуючи Симоненка, він тут же пише: «Не думаю, що "батьківщину не можна вибирать",- в обставинах мішаного населення кожний її вибирає, але думаю, що можна ЇЇ вибрати тільки раз» [1,1, *302-303].* Отже, його інтелектуально споруджена українськість «перед лицем гвалтівної смерти» спрацювала оптимально. З її перспективи він сприймав і оцінював сувору окупаційну дійсність, людей, з якими спілкувався у Харкові, Києві та Львові. З її ж перспективи, вже по війні, у Німеччині, а згодом у Швеції та США, всупереч проросійській історіографії у суспільних і гуманітарних науках, він остаточно довів автохтонність української мови. У західному академічному світі він став її найавторитетнішим захисником.

Від актуальности до заперечення літературознавства як науки

Не менш інтригуючою проблемою мемуарів Юрія Володимировича є його критична переоцінка літературознавства як науки. До 60-х років в українській діяспорі він був загальновідомим як видатний літературознавець та мовознавець, відповідно - Шерех і Шевельов. Таке поєднання інтересів у параметрах традиційної філології не викликало застережень ні з боку його шанувальників, ні самого Юрія Володимировича. 1947 року в статті «З філософської сповіді» він розмірковував про «безконечне взаємопереплетення» мистецтва, держави, ідеології, філософії, історії та навіть точних наук. Він твердив, що виривати мистецтво із такого плетива за допомогою критичної вівісекції рівнозначне його смерті. Зокрема, небезпечно це робити у генетично споріднених літературі й мові. Чи розкриває ця стаття загадку його наукової плановости? Можна припустити, що писав він її під впливом надто модної тоді в Німеччині концепції Zusammenhang, але ж ця концепція більше виправдовувала такий синкретизм, ніж наштовхувала на нього. На той час він уже повністю визначився і як критик, і як мовознавець. То що ж тоді у 1956-му році змусило Юрія Шевельова оголосити про «смерть Юрія Шереха»? Між причинами, що їх сам Ю. Шевельов наводить у 50-х та 80-х роках, є суттєва різниця. Ті, давніші,- суто соціальні, а оці, з кінця 80-х,- епістемологічні. У 50-х він «побачив себе в становищі» «Дон Кіхота чи Народного Малахія», наткнувся «на глухий мур мовчанки, нерозуміння, ворожнечі й нападу», відчув, що опинився серед «примітивів» [2,*24].* У 80-х, коли писав свої мемуари, він уже вважав, що літературознавство - це «дисципліна для юнаків, мовознавство - для зрілих мужів». То інша річ, він твердив, що «дехто ніколи не переходить за межі юнацтва» [1,1, *244].* Про себе ж він сказав таке: «Як науковець я пройшов довгий шлях від моїх первісних зацікавлень літературою до власне мовознавства. Цей шлях вів через стилістику - моя дисертація про Тичину - через історію літературної мови, до синтакси і далі до граматичної й фонологічної структури мови в її історичному розвитку. Мало пройти добрий десяток років, поки я спромігся написати перші праці з історичної фонології («Phonema errans», 1950) і морфології (монографія про український числівник, 1952). Проте, від того часу, як мені відкрилися приваби й принади - особливо в історичній фонології - можливости того, що я міг би назвати не-вибірковою історією,- а до того ж з виразними рисами герметизму супроти непосвячених, усе це вовтузіння з явищами, що стоять на межі літератури, яка ніколи не була й не буде об'єктом справжньої науки, а завжди була і буде «мета-літературою», вишиванням другісних поетичних візерунків на первісній літературі, що її творять письменники,- це вовтузіння втратило для мене сливе цілковито інтерес, перетворилося для мене на гру, на забавку, на несправжнє» [1, І, 277]. Натомість мовознавство стало для Юрія Володимировича наукою у повному розумінні цього терміна, бо, як він твердив, «в історичному мовознавстві кількість фак-

тів далеко обмеженіша, а коли говорити про історичну фонологію, «героїв» історичної драми - фонем нормально буває максимум яких 50. Кількість їхніх комбінацій далеко більша, але не всі вони, математично можливі, є практично здійсненні. ...Ми наближаємося тут до точних наук» [1,1, 277]. Не буду поділяти, заперечувати чи парафразувати це окреслення літературознавства та мовознавства, бо воно надто еліптичне. Скажу лишень, що їх окреслення як справжніх і несправжніх наук тільки на основі наявних у них емпіричних фактів,— це недостатнє для їх класифікації, бо йдеться про онтологічне відмінну структуру цих фактів. Тому, гадаю, варто пошукати інших аргументів, чому на схилі літ, коли Юрій Володимирович уже підсумовував зроблене, він вдався до такого сливе спрощеного окреслення. Мені здається, що воно зумовлювалося не так інтелектуальними чинниками, як його власними професійними успіхами і невдачами. Справа в тому, що як літературознавець і критик він виступав лише в емігрантських українськомовних журналах. Читачами його критичних студій були люди однієї з ним долі, з тим самим горизонтом очікування. І допоки партнерами у тому діалозі з ним були (щоб згадати тільки декого) Віктор Петров, Ігор Костецький, Тодось Осьмачка, Юрій Лавріненко, Юрій Косач, Володимир Державин, то саме писання критичних статей, рецензій, творення МУРу (Мистецького Українського Руху), редагування журналу «Арка» було йому *цікавим*- було імперативом його творчого життя. Коли ж цих партнерів діалогу не стало і їх замінив «примітив», то вся його літературознавча діяльність в його власних очах перетворилася на вовтузіння, гру і забавку. Прикметне й те, що у тому ж часі подібне окреслення літературознавства де в чому суголосило постструктуралістським твердженням Барта, Фуко та навіть Дерріди, для яких літературна критика також була тільки словесною грою. Однак я вважаю, що ця суголосність радше випадкова, бо Юрій Володимирович був занадто палким послідовником Потебні, щоб стати постструктур алістом.

Мовознавча ж діяльність Юрія Володимировича від 1959 р. (себто від часу його влаштування на працю в Люндському університеті, що в Швеції) і до 1977 р. (себто від часу його виходу на пенсію з Колумбійського університету, що в Нью-Йорку) розгорталася поза емігрантським середовищем. І це не тому, що на «емігрантську» науку він більше не мав часу, а тому, що в цьому середовищі партнерів по науковому спілкуванню уже також не було. Ось як він оцінив свій побут у Швеції: «...Ніде доти я не мав таких сприятливих умов для наукової праці, як у маленькому і затишному Люнді. ...Тут я відшліфовував для видання свою книжку про слов'янські числівники. Спостереження про словацький дієприкметник, у якому уніфікувалися часи й стани, навело мене на концепцію універсальносте в цій частині мови. ..."Дискусія" Сталіна з Марром-Мєщаніновим штовхнула мене до двох статей: у політичному аспекті (друкована в журналі "Ostprobleme") і в суто мовознавчому, яку прийняли голляндці в Гаарлемі. Ця остання викликала відгук Віктора Виноградова - після детронізації Мєщанінова персоною число один у московській славістиці...

...Але моєю головною працею в Швеції стало опрацювання питань походження білоруської мови. ...Ця праця була першою ланкою в тому, що я вважаю центральною темою й проблемою свого наукового життя - **проблема походження української мови.** Щоб подати й оборонити цю проблему в моєму насвітленні, треба було дати критику найвшшвовішої тоді концепції Олексія Шахматова (з якої виросла, в спрощеному й звульгаризованому вигляді, і офіційна концепція, що панує в Росії й дотепер)» [1, II, 277-275]. Додам, що мова йде про монументальну працю Юрія Володимировича «A Historical Phonology of the Ukrainian Language» (Історична фонологія української мови). Саме так двері до найпрестижніших славістичних журналів, «Zeitschrift fur slavische Philologie» (за редакцією Фасмера) та «Revue des études slaves» (за редакцією Мазона), відчинилися для нього навстіж. Крім цього/його високоякісна мовознавча продукція відкрила йому шлях до двох центральних американських університетів - Гарвардського та Колумбійського. Нарешті у західному академічному світі українська мова отримала свого Колумба. Усе це не могло пройти повз «бдительное внимание» радянської розвідки та антиукраїнськи налаштованих американських славістів. Отож разом вони й узялися за ліквідацію поборника «українського сепаратизму» у слав'янознавстві професора Юрія Шевельова. У Києві академік Іван Білодід, а в США - проф. Роман Якобсон в один голос почали доводити, що під час війни професор Шевельов був німецьким колаборантом. Ця огидна акція переслідування скінчилася слуханням в університетському суді Колумбійського університету, яке завершилося на користь Юрія

Володимировича. Дуже шкода, що він не встиг (чи не схотів?) написати третій том своїх мемуарів, у якому напевно був би викрив учасників цього ганебного дійства.

Спомини як белетристика

І на завершення цієї «не-рецензії» кілька слів про те, які жанрові асоціації викликали в мене мемуари Юрія Володимировича. Читаючи їх, я не намагався виходити за межі тієї схеми, яку він накреслив у вступі, не рився в латентності його семантики і не сприймав його самокритику як безпосередню сповідь. А все ж таки я не міг позбутися враження, що перший том дещо схожий на роман формування (Bildimgs Roman) XVIII ст., зокрема роман Гете *«Літа науки Віяьгельма Майстера»,* в якому вся дія теж зосереджена на осягненні героєм освіти (хоч у мемуарах ця дія витворюється не за рахунок активного втручання довкілля, а за рахунок настирливого бажання самого героя). Світ, у якому зростає і формується герой мемуарів, як і в романі, сповнений небезпеки для всіх тих, котрі не здатні або не бажають підкоритися всесильній системі. Особиста безпека у класичному романі формування осягається тільки і виключно завдяки повному примиренню героя з довкіллям, а в цих мемуарах - завдяки свідомому розмежуванню внутрішнього і зовнішнього світів героя, бо реалізація першого у другому веде до психічного рабства, шизофренії, або страти.

Я переконаний, що Юрій Володимирович не писав свої мемуари за шаблоном цього роману, але їхній текст, як і всякий наративний текст, є полісемантичним і саме тому навіює мені подібні асоціації. 1979 року Юрій Володимирович подарував мені свою *«Другу чергу»* з таким автографом: «Фахівцеві від анатомії, з привітом від об'єкта розтину. Ю. Ш.». Ні! Дослідженням Юрія Володимировича як особистості я не був зацікавлений, бо психоаналітичний розтин базується на презумпції «іншого». Іншого Юрія Володимировича, ніж я його знав упродовж 50 років, я у цих мемуарах не шукав. Він був моїм щирим другом, ментором і Людиною з великої літери. Хочу, щоб моя пам'ять і далі зберігала його таким.

Сомерсет, Нью Джерсі, січень 2003

1. *Шевельов Ю.* (Юрій Шерех). *Я* - мене - мені... (і довкруги). Спогади.- Харків-Нью-Йорк: Видання часопису «Березіль»; В-во М. П. Коць, 2001.- Т. І. В Україні.- 428 с.; Т. ІІ. В Європі.- 303 с.
2. *Шерех Юрій.* Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеології.- К.: Дніпро, 1993.
3. *Шерех Юрій.* Друга черга.- 1978.

J. Fizer

THE MEMORIES OF YU. SHEVELIOV (YURIY SHEREH): THE BILDUNGS ROMAN IN THE AUTOBIOGRAPHY ASPECT

In this article an attempt of literary comprehension of Yu.V. Sheveliov's (Shereh's) book «I - me - me (and around). Recollection» («Ya - mené - meni (i dovkrugy). Spomyny») is made. One of the possible methods (Bildungs Roman) to interpret the memories of the famous contemporary philologist is offered. The literary and linguistic components of scientific biography are analysed.